

ŞİİR

Şiir zengin imgelerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan edebî türdür.

Şiir düş gücüne, imgeye dayanır. İnsanın duygu dünyasına seslenir, insanda coşku uyandırır. Şiirde çağrışım, imge, sezgi önemli bir yer tutar. Ahenkli ve etkili bir söyleyiş ön plandadır.

Duygu, düşünce ve hayallerin genellikle ölçülü, uyaklı dizeler hâlinde anlatılmasına nazım denir.

Her şiir olduğu dönemden izler taşır. Şair; yaşadığı dönemin sosyal ve siyasal olaylarını, kültürünü, inançlarını, sanat zevkini şiire yansıtır.

Ortak zevk ve dil anlayışına sahip şairlerin ortak şekil özelliklerini, ahenk unsurlarını, imge ve temaları kullanarak oluşturduğu şiir anlayışına şiir geleneği denir.

Şairler kendilerinden önce oluşan gelenekten az ya da çok etkilenir, oluşturdukları şiir anlayışıyla kendilerinden sonra gelen şairleri etkiler.

NAZIM BİRİMİ

Şiirin bütünü oluşturulan dizelerin kümeleniş biçimine nazım birimi denir. Nazım birimi, dize gruplarında bulunan dize sayısına göre adlandırılır. Şiirin nazım şeklinin belirlenmesinde kullanılan ölçütlerden biridir. Nazım birimleri şunlardır:

DİZE	BEYİT	DÖRTLÜK	BENT
Şiirdeki her bir satırdır. Dize, en küçük nazım birimidir.	İki dizeden oluşan ve anlam bütünlüğü taşıyan bölümlerdir. Divan edebiyatında yaygın olarak kullanılan nazım birimidir.	Dört dizeden oluşan ve anlam bütünlüğü taşıyan bölümlerdir. Halk şiirinde yaygın olarak kullanılan nazım birimidir.	Şiirde üç veya daha fazla dizeden oluşan ve anlam bütünlüğü taşıyan bölümlerdir.

NAZIM BİÇİMİ

Şiirin nazım birimi, ölçüsü ve uyak örgüsüne göre kazandığı biçimsel özelliklerin genel adıdır.

Türk Şiirinde Kullanılan Nazım Biçimleri

HALK ŞİİRİ

Anonim Halk Şiiri
Mâni, Türkü

Âşık Tarzı Halk Şiiri
Koşma, Semai,
Varsağı, Destan

DİVAN ŞİİRİ

Beyitlerle Kurulanlar
Gazel, Kaside,
Mesnevi, Kıt'a,
Müstezat
Bentlerle Kurulanlar
Tuyuğ, Rubai,
Murabba, Şarkı,
Muhammes,
Terkibibent, Terciibent

BATI ETKİSİNDEKİ TÜRK ŞİİRİ

Sone, Terzarima,
Triyole, Balat, Serbest
nazım

NAZIM TÜRÜ

Bir şiirin işlediği konuya göre aldığı isimdir. Şiirin nazım biçimi belirlenirken şekline ait özellikler (nazım birimi, kafiye düzeni, ölçü vb.), nazım türü belirlenirken içerik (konu, tema vb.) esas alınır.

Türk Şiirinde Kullanılan Nazım Türleri

İslamiyet Öncesi Türk Şiiri

Sagu, Koşuk,
Destan

Halk Şiiri

Âşık Tarzı Halk Şiiri

Güzelleme,
Koçaklama,
Taşlama, Ağıt

Anonim Halk Şiiri

Ninni, Ağıt

Dinî-Tasavvufi Halk Şiiri

İlahi, Nefes,
Deme, Nutuk,

Divan Şiiri

Tevhit,
Münacaat,
Naat, Mersiye,
Methiye,
Hicviye, Fahriye

SÖYLEYİCİ

Şiirde konuşan, şairin sesini ve söyleyişini emanet ettiği kişi ya da varlıktır. Şair, her şiirde bir söyleyici belirler. Bu söyleyici şairin kendisi değil yalnızca o şiire özgü kurgusal bir kişi ya da varlıktır. Söyleyici şiirin içeriğine ve aksettirdiği ruh durumuna göre karakter ve ses kazanır, bu durum şiiri okuma tonuna / tarzına etkide bulunur ve okuma faaliyetinde okuyucu bu söyleyici ile özdeşleşir.

MAHLAS

Divan şairlerinin şiirlerinde kullandığı takma addır. Şairler, mahlaslarını genellikle son beyitte söyler:

Fuzûlî rind-i şeydâdır hemîşe halka rüsvâdır

Sorun kim bu ne sevdâdır bu sevdâdan usanmaz mı

(Asıl adı Mehmet olan şair, şiirlerinde “Fuzûlî” takma adını kullanmıştır.)

TAPŞIRMA

Halk şiirinde âşıkların mahlas almalarına, adlarını veya mahlaslarını kullanmalarına verilen addır. Ozanlar, genellikle son dörtlükte adlarını veya mahlaslarını kullanır:

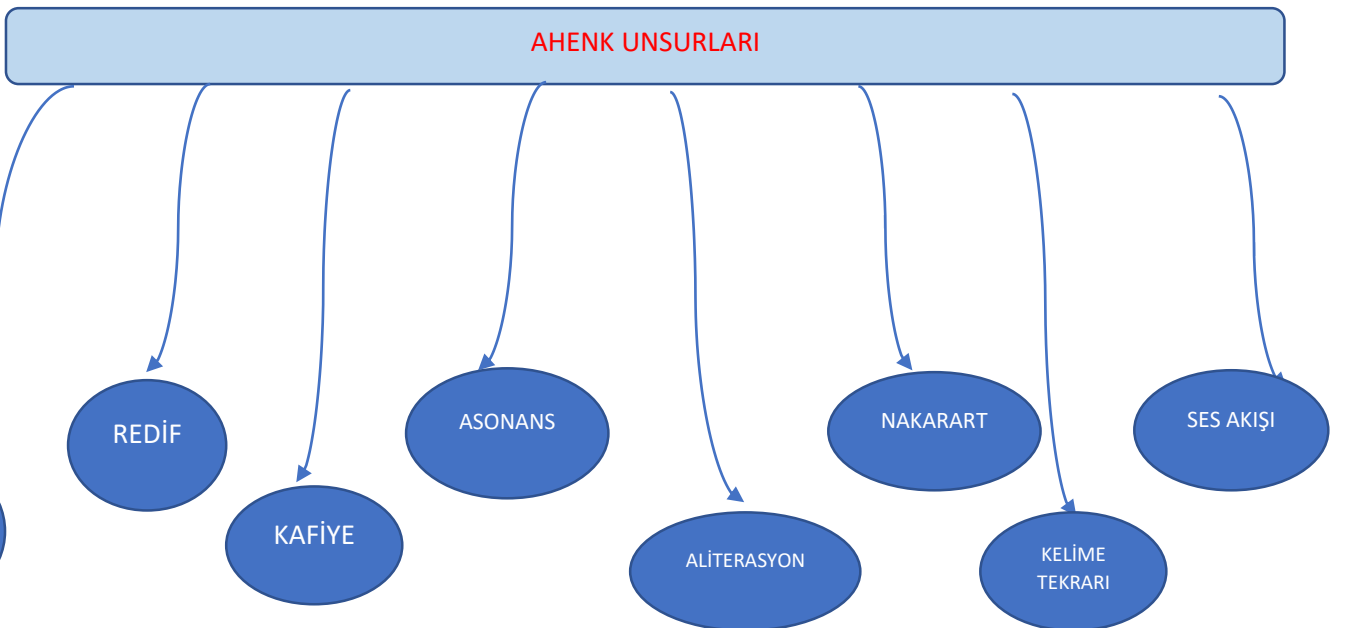
Köroğlu'nun bağı yandı

Yanıp sînene dayandı

Herkesin dostu uyandı

Uyan gözü mestan uyan

(Ozan, “Köroğlu” takma adını kullanmıştır.)

1. Ölçü (Vezin): Türk şiirinde üç tür ölçü kullanılmıştır: hece ölçüsü, aruz ölçüsü, serbest ölçü.

a. Hece Ölçüsü: Dizelerdeki hece sayılarının eşitliğine dayanan ölçüdür. Türk şiirinde en eski devirlerden beri kullanılagelen millî ölçüdür. İslamiyet Etkisindeki Dönem’de halk şiirinde hece ölçüsünün genellikle 7’li, 8’li ve 11’li kalıpları kullanılmıştır. Millî Edebiyat Dönemi’nde ve Cumhuriyet Dönemi’nde pek çok şair hece ölçüsünün farklı kalıplarıyla şiirler yazmıştır.

Durak: Hece ölçüsüyle yazılmış şiirlerde ölçü kalıpları içindeki durma yerleridir. Dizelerdeki duraklarda ahenk gereği kısa bir süre durulur.

b. Aruz Ölçüsü: Dizelerdeki hecelerin açık (kısa) ve kapalı (uzun) oluşlarına dayanan ölçü türüdür. Ünlü ile biten heceler, açık olup (•) ile gösterilir. Ünsüzle veya uzun ünlüyle biten heceler ise kapalı olup (—) ile gösterilir. Son hece daima kapalı kabul edilir.

Aruz ölçüsü, Arap edebiyatında doğmuş; oradan İran edebiyatına, İran edebiyatından da Türk edebiyatına geçmiştir. Divan, Servetifünun ve Fecriati şiirinde aruz ölçüsü kullanılmıştır. Tanzimat şiirinde ağırlıklı olarak kullanılan aruz, Cumhuriyet Dönemi’nde çok az sayıda örnekte karşımıza çıkmaktadır.

c. Serbest Ölçü: Dizelerdeki hece sayılarının eşitliği, hecelerin açık-kapalı olması gibi kurallara bağlı kalınmayan ölçü çeşididir. Serbest ölçünün kullanıldığı şiirlerde ahenk; vurgu, tonlama, aliterasyon ve asonans gibi unsurlarla sağlanır.

2. Redif: Dize sonlarında tekrarlanan, aynı harflerden oluşan, aynı görev ve anlamdaki ekler, kelimeler ve kelime gruplarıdır.

3. Kafiye (Uyak): Şiirde iki veya daha çok dize arasındaki farklı anlam ve görevdeki seslerin, kelimelerin benzerliğidir. Kafiye genellikle dize sonlarında ve kelimelerin köklerinde aranır. Yarım, tam, zengin ve cinaslı kafiye olmak üzere dörde ayrılır.

4. **Asonans**: Dizelerde aynı ünlülerin ahenk sağlayacak şekilde sıkça tekrarlanmasıdır.

“Şakaklarım kar mı yağdı ne var?” dizesinde “a” ünlüsünün sık tekrarlanmasıyla asonans yapılmıştır.

5. **Aliterasyon**: Dizelerde aynı ünsüzlerin ahenk sağlayacak şekilde sıkça tekrarlanmasıdır.

“Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında” dizesinde “k” ve “s” ünsüzlerinin sık tekrarlanmasıyla aliterasyon yapılmıştır.

6. **Nakarat**: Şiiri oluşturan bölümlerin (üçlük, dörtlük vb.) her birinin sonunda aynen tekrarlanan dizelerdir.

7. **Kelime ve Kelime Gruplarının Tekrarı**: Şiirde ahengi sağlayan unsurlardan biri de bazı kelimelerin ve kelime gruplarının tekrarlanmasıdır.

8. **Ses Akışı**: Şiir okunurken seslerin içeriği yansıtabilecek şekilde vurgu ve tonlama yapılarak çıkarılmasıdır.

Konularına Göre Şiir Türleri

Lirik Şiir: Aşk, tabiat, özlem, gurbet, vatan, din, ölüm gibi konularda duyguların dile getirildiği, coşkulu bir anlatımın kullanıldığı şiirlerdir. Adını Eski Yunan’da şairlerin şiirlerini söylerken kullandıkları “lir” adı verilen müzik aletinden almıştır. Türk edebiyatında koşma, semai, varsağı, ağıt, mersiye, ilahi, münacat gibi nazım şekilleri ve türleri lirik şiire örnektir.

Epik Şiir: Savaş ve kahramanlık konularını coşkulu bir anlatımla işleyen şiirlerdir. Destanlar epik şiir türündedir. Epik kelimesi Yunanca destan anlamına gelen “epope” kelimesinden gelmiştir. Halk edebiyatında koçaklama, destan, varsağı gibi nazım biçimleri ve türleri epik özellikler göstermektedir.

Satirik Şiir: Kişilerin ve toplumun aksayan yönlerini eleştirel şekilde ele alan şiirlerdir. Kişi, olay ya da durumlar; iğneleyici sözlerle, alaylı ifadelerle eleştirilir. Satirik şiir; halk edebiyatında taşlama, divan edebiyatında hicviye (hiciv), Batı etkisindeki Türk edebiyatında ise yergi adını almıştır.

Didaktik Şiir: Bir düşünceyi aktarmak veya belli bir konuda öğüt, bilgi, ders vermek amacıyla öğretici nitelikte yazılan şiir türüdür. Didaktik kelimesi Yunanca öğretici anlamına gelen “didaktios” kelimesine dayanmaktadır. Daha çok dinî, ahlaki, felsefi, sosyal konularda yazılır. Manzum hikâyeler, fabllar didaktik özellik gösterir.

Pastoral Şiir: Tabiat güzelliklerini, kır ve çoban hayatını anlatan şiir türüdür. Pastoral kelimesi Latince “çobanlara ilişkin” anlamına gelen “pastoralis” kelimesine dayanmaktadır. Pastoral şiir; süsten uzak, sade bir dille yazılır.

İMGE

Bir varlığı, kavramı, durumu daha canlı ve daha duygulu anlatmak için onu başka varlık, kavram veya durumların çizgileri ve şekilleri içinde tasarlayıştır.

Sanatçı, imge oluştururken izlenimlerinden hareketle gerçeği kendi algısına göre yeniden biçimlendirir. Duygu ve düşüncelerini ifade etmek için kendine özgü bir dil oluşturur. Yeni bir anlatım için hayal gücü ve sanatçı duyarlılığı sayesinde alışılmamış sözler bulur. Bilinen sözcüklere farklı anlamlar yüklerken çeşitli ipuçlarıyla çağrışım sağlar.

Edebî Sanatlar (Söz Sanatları)

Edebiyatta anlatımı zenginleştirmek, renklendirmek ve daha çarpıcı bir duruma getirmek için temelde benzetme esasına dayalı, söz ve anlama bağlı anlatım inceliği ve özelliğidir. Edebî metinlerin sanatsal niteliklerinin anlaşılmasında edebî sanatların önemli bir yeri vardır.

Teşbih
(Benzetme)

Tenasüp
(Uygunluk)

Kinaye
(Değınmece)

İstiare
(Eğretileme)

Tezat (Karşıtlık)

Tevriye

Mecazımürsel

Telmih
(Hatırlatma)

Tariz (İğneleme)

Teşhis
(Kişileştirme)

Hüsnütalil
(Güzel Nedene
Bağlama)

İrsalimesel

İntak
(Konuşturma)

Tecahülarif
(Bilmezden
Gelme)

Mübalğa
(Abartma)

1-Teşbih (Benzetme): Aralarında benzerlik ilgisi kurulan varlık veya kavramlardan nitelikçe zayıf olanın, kuvvetli olana benzetilerek anlatılmasıdır. Teşbihin dört ögesi vardır:

Benzeyen: Özellikle zayıf olandır. **Kendisine benzetilen:** Özellikle güçlü olandır.

Benzetme yönü: Aktarılan özelliktir. **Benzetme edatı:** Gibi, kadar, sanki vb. kelimelerdir.

“Benzeyen” ve “kendisine benzetilen” asıl ögelerdir. “Benzetme yönü” ve “benzetme edatı” yardımcı ögelerdir. Yardımcı ögeler kullanılmadan da benzetme yapılabilir.

2-İstiare (Eğretileme): Benzetmenin asıl unsurları olan benzeyen ya da kendisine benzetilenin yalnız birinin kullanılmasıyla yapılan edebî sanattır.

3-Mecazımürsel (Ad Aktarması): Bir sözün, benzetme amacı güdülmeden, başka bir sözün yerine kullanılmasıdır. Mecazımürselde parça-bütün, neden-sonuç, özel-genel, eser-sanatçı, iç-dış, yer-insan, soyut-somut, yön-uygarlık, araç-kullanıcı gibi anlam ilgileri bulunur.

4-Teşhis (Kişileştirme): İnsan dışındaki varlık ve kavramlara insana ait duyuş ve davranış özellikleri yükleme sanatıdır. Kişileştirmenin bulunduğu her yerde istiare de vardır.

5-İntak (Konuşturma): Kişileştirilen varlık veya kavramın konuşturulmasıdır.

6-Tenasüp (Uygunluk): Anlamca birbiriyle ilgili kelimelerin bir arada kullanılması sanatıdır.

7-Tezat (Karşıtlık): Birbirine karşıt duygu, düşünce, hayal ve durumları ifade eden kavramları bir arada kullanma sanatıdır.

8-Telmih (Hatırlatma): Hemen herkesçe bilinen bir olaya veya kişiye gönderme yaparak o olayı veya kişiyi hatırlatma sanatıdır.

9-Hüsnütalil (Güzel Nedene Bağlama): Bir olayı gerçek nedeninin dışında bir nedene, çoğunlukla da güzel bir nedene bağlama sanatıdır.

10-Tecahüliarif (Bilmezden Gelme): Bildiği bir şeyi bilmez görünme, bilmezlikten gelme sanatıdır.

11-Kinaye (Deđinmece): Gerçek anlamı da düşünölebilecek bir sözü gerçek anlamının dışında (mecaz anlamıyla) kullanma sanatıdır. Deyim ve atasözlerinin pek çoğu kinaye sanatını örnekler.

12-Tevriye: Bir anlatım inceliği elde etmek için birden çok anlamı olan bir sözün yakın anlamının değil uzak anlamının kastedilerek kullanılması sanatıdır.

13-Tariz (İğneleme): Bir sözü, tersini kastederek kullanma sanatıdır.

14-İrsalimesel: Şiirde atasözü veya vecize (özdeyiş) kullanma sanatıdır.

15-Mübalğa (Abartma): Sözün gücünü ve etkisini artırmak amacıyla bir durum, olay ya da varlığın olduğundan büyük veya küçük, çok ya da az gösterilerek anlatılması sanatıdır.